

Ruxandra CESEREANU

„Îmblânzirea scorpiei” sau despre Romeo și Julieta la maturitate și în deplinătate

Cum poate fi îmblânzită o așa-numită femeie-scorpie, o femeie sălbatică, necanonică pentru vremurile Evului mediu târziu? Găsindu-i-se un diavol pe măsură! În cazul piesei **Îmblânzirea scorpiei** de Shakespeare (variante ale traducerii în românește, în diverse ediții: *Îmblânzirea îndărătnicei* sau *Femeia îndărătnică* – n.red.), acesta este Petruccio (*Petruccio*), cel care joacă rolul smintitului pentru a o îmblânzi pe Katharine (*Catarina*). El este cel care acceptă să se „cunune cu iadul”, aceasta fiind formula prin care îl tânuie ceilalți bărbați. La început, Petruccio nu este interesat decât de zestrea Catarinei, dar după ce află că virtuala sa mireasă este o „scorpie” și mai ales după ce o vede, Petruccio se simte provocat și stimulat, întrucât intuiește în femeia hulită și repudiată de ceilalți (bărbați) tocmai *aleasa*, singura femeie potrivită lui, perechea perfectă. Pentru a nu lăsa dubii asupra stăpânului său, Grumio, slujitorul lui Petruccio, îi previne de altfel pe ceilalți bărbați (și implicit pe cititor) că stăpânul său nu trebuie căinat pentru virtuala căsătorie cu Catarina, femeia-scorpie, întrucât el este și poate fi, la o adică, mai scorpie decât mireasa sa. Sălbăticia, purtarea necanonică a Catarinei îi stimulează lui Petruccio pofta de viață (și libidoul) precum și dorința de confruntare între doi egali și aleși: căci înfruntând-o pe Catarina, Petruccio îi îmblânzește de fapt *animus*-ul și în același timp se înfruntă pe sine. Înfruntarea nu are neapărat ca scop (așa cum majoritatea interpreților au căzut în capcană) demolarea personalității femeii, ci ajungerea la un numitor comun, unde femeia și bărbatul să fie egali. De altfel, în cel dintâi dialog violent pe care îl au Petruccio și Catarina s-ar putea spune pe bună dreptate că ei sunt unul și același, întrucât replicile lor sunt în oglindă și își corespund perfect. Analistii piesei *Îmblânzirea scorpiei* au trecut cu vederea faptul că sălbăticia și iritabilitatea Catarinei ar putea avea o motivație: ni se sugerează de-a lungul piesei, dar mai ales la început, că ea este mereu fiica repudiată de tatăl ei, din care pricină a ales rolul „scorpiei” pentru a se apăra de lume și pentru a se închide în ea însăși, adică pentru a nu suferi. Această motivație devine și mai vizibilă dacă ne raportăm la comportamentul surorii mai mici, presupuse a fi perfectă, Bianca. La începutul piesei, Bianca este prezentată ca fiind femeia serafică și desăvârșită, dar finalul piesei va deconspira superficialitatea personajului și mai ales faptul că angelismul său este doar o aparență și o capcană. Finalul va revela, în schimb, înțelepciunea Catarinei și profunzimea ei. Ceea ce intuiește, prin urmare, Petruccio că trebuie să facă este să deschidă către lume femeia zidită în ea însăși care este Catarina. Petruccio insistă să ducă la bun sfârșit acest demers, tocmai fiindcă a înțeles deja că femeia Catarina este *aleasa* lui, singura pereche potrivită firii sale.

De altfel, Petruccio își percepe identitatea comună cu presupusa femeie-scorpie încă dinainte de a o vedea pe Catarina: „sunt și eu/ la fel de

repezit pe cât e dânsa/ De-afurisită. Când se-ntâlnesc/ În cale două flăcări, toate-n jur/ le fac să fie scrum". Tehnica inițială de seducție a lui Petruccio este înrudită cu cea a lui Richard al III-lea față de Lady Anne: în timp ce femeia își joacă rolul de scorpie și îl suduie, blestemându-l (întrucât Catarina nu a intuit încă faptul că Petruccio este alesul, singurul potrivit ei, ci îl bănuiește a fi doar un pretendent mai agresiv decât ceilalți, dar nu mai mult de atât), Petruccio preschimbă în virtuți și calități toate cusurile (reproșate de ceilalți) Catarinei. Bărbatul este conștient de tactica sa și e stimulat tocmai de asediul pe care trebuie să îl comită la adresa cetății femeiești a Catarinei: „Frumoasa Kate!/ Și, uneori, afurisita Kate!/ Dar dintre toate Kate din lume,/ Ești cea mai dulce tu! O prăjitură!“ Sălbăticia și pretinsa sminteală a Catarinei, adică atipicitatea ei, îl excită mental și îl catalizează pentru un adevărat turnir între bărbat și femeie. Atunci când o întâlnește întâia dată, o anunță deja că îi este singurul bărbat potrivit, iar față de signor Batista, tatăl Catarinei, este singurul care o apără pe presupusa femeie-scorpie (intuind resorturile psihologice care o fac pe Catarina să reacționeze violent față de cei din jur și empatizând cu condiția ei): „De se-arată rea,/ E-un meșteșug la mijloc“. Petruccio intuiește ori chiar știe sigur că sălbăticia Catarinei este un paravan și un scut de apărare față de lume. Dar, ca femeia să ajungă să înțeleagă că Petruccio este alesul ei (întrucât ea nu intuiește acest lucru, deși simte și înțelege că Petruccio este un *altfel* de bărbat decât ceilalți), bărbatul știe că trebuie să pună în scenă o piesă de teatru. Astfel, la ceremonia căsătoriei, pentru a-i preda Catarinei o primă lecție a deșertăciunii și a aparenței, Petruccio sosește înveșmântat în anti-mire, ca un bufon sau ca un rege de carnaval, astfel încât nuntașii încep pentru întâia dată să deplângă soarta Catarinei, considerând că Petruccio este mai insuportabil și mai diavol (drac împielit) decât presupusa femeie-scorpie. *Petruccio is kated*, exclamă ceilalți bărbați (adică Petruccio s-a caterinizat, s-a *kate*-izat, a devenit, el, femeia-scorpie), neînțelegând că bărbatul joacă în mod tendențios și cu scop educativ rolul smintitului. Ajunsă în casa mirelui său neobișnuit, Catarina este dresată ca un „șoim“, trecând prin toate etapele deșertăciunii în care o inițiază Petruccio. Dar scopul este atins: întrucât nebunia mimată a soțului său o face să își dovedească tocmai înțelepciunea și echilibrul pe care nimeni dintre cei din jur nu le bănuiau. Este de remarcat că niciun moment Petruccio nu o violentează fizic și nu pretinde vreun drept conjugal (el afirmase, atunci când o cunoscuse pe Catarina, că legătura carnală dintre bărbat și femeie împlinește o căsnicie, dar sugestia fusese că această legătură carnală trebuie să fie acceptată de ambele părți, ca să confere stabilitate și unitate în dragoste cuplului respectiv): tehnica sa este aceea de a-și iniția mireasa în a face distincția între esență și aparență. În finalul piesei, inițiată în deșertăciune, Catarina ține un discurs care ar putea părea plin de locuri comune (femeia ca supusă a bărbatului): dar discursul ei privit în adâncime indică faptul că femeia Catarina a devenit egala bărbatului Petruccio tocmai datorită înțelepciunii sale revelate prin teatralitatea unei lumi pe dos, cu susul în jos. Nu în zadar, de aceea, piesa se încheie cu inițierea nupțiilor între cei doi aleși, care au devenit în sfârșit coerente și inițiați deplin în aparență (ca să aleagă esența). Doar după ce mintea a fost educată și disciplinată ca să distingă aparența de esență, doar după această etapă erosul poate fi la rândul-i împlinit. Dacă Petruccio și-ar fi cerut drepturile conjugale înainte ca mireasa lui să își dovedească înțelepciunea și să fie inițiată în deșertăciune, el ar fi materializat de fapt un viol marital.

De ce izbutește, însă, lecția de inițiere, și mai puțin de dresaj (așa cum au speculat majoritatea analiștilor), din partea lui Petruccio față de Catarina? Pentru că el intuiește teatralitatea presupusei scorpiei, masca ei defensivă. Nu în ultimul rând, pentru că în el ia naștere o patimă de cuceritor care, intuindu-și aleasa, vrea să o cucerească, dar nu oricum, ci pedagogic și ironic, în același timp. Petruccio se îndrăgostește mental de Catarina încă înainte de a o vedea; se presupune, de altfel, că el rămăsese necăsătorit, deși era bărbat matur, tocmai fiindcă nu își întâlnise până atunci *aleasa*. Intuind în Catarina femeia interioară și profundă, Petruccio știe că mai întâi trebuie să disciplineze și să educe femeia exterioară a cărei atipicitate îl stimulează în demersul său. El izbutește, dovedindu-se, cum spun celelalte personaje, mai diavol decât Catarina, întrucât devine în chip tendențios oglinda caricaturală a femeii-scorpie, pentru a o scoate pe aceasta din teatralitatea ei aparent demonică. De-abia înțelegându-și masca de scorpie, prin intermediul smintelii inițitoare a lui Petruccio, Catarina însăși se redescoperă ca femeie și are parte de cunoaștere de sine. Nu în ultimul rând, piesa lui Shakespeare sugerează că Petruccio o învață pe Catarina cum să iubească și, după cum lasă să se înțeleagă finalul piesei, să descopere *erosul*. Femeia înțelege astfel nu doar că este iubită, dar și că este prețuită, relația dintre parteneri fiind una de egalitate și nu de subordonare a femeii, așa cum textul lui Shakespeare ar putea, totuși, să inducă în eroare la o lectură superficială. Catarina nu este nici Xantipa, soția cicălitoare și dezagreabilă a lui Socrate, dar nu este nici Griselda, soția devotată până la sclavie soțului ei, în ciuda tuturor umilințelor la care este supusă de acesta; Catarina este o soție egală cu bărbatul ei, care a cucerit-o printr-o iubire obstinată și printr-o teatralitate demonstrativă a aparenței, pentru a ajunge la esență.

Feministele care au analizat piesa lui Shakespeare (dintre ele o amintesc în special pe Louise O. Vasvari, care are o întregă demonstrație aplicată în acest sens) au pornit, însă, în demersul lor, de la prezumția de misoginism și antifeminism, considerând că „îmblânzirea scorpiei” este un ritual legat de abuzarea ori chiar de violarea miresei, în cadrul unui ceremonial nupțial de agresiune. Feministele au considerat că tema respectivă poate fi regăsită în folclor, atât în cultura europeană, cât și în cea arabă (a se vedea proverbul care a circulat în ambele culturi: „Ucide pisica și astfel vei îmblânzi mireasa!”). Sensul era acela că prin uciderea pisicii din casă (simbol pentru *animus*-ul femeii, pentru virilitatea ei de magiciană) se poate obține o soție obedientă și devotată. În Europa, așa-numitul „complex al scorpiei” apare într-o povestire din secolul al XIII-lea, care tratează atât tema îmblânzirii brutale a miresei, cât și pe aceea a îmblânzirii la fel de dure a soacrei (auditoriul acestei povestiri era, după cum este lesne de înțeles, mai cu seamă masculin). În respectiva poveste din secolul al XIII-lea era vorba despre un aristocrat care se căsătorise din dragoste, dar făcuse greșeala de a nu își fi îmblânzit mireasa în noaptea nunții. Drept care, respectiva nevestă îl umilise adesea de-a lungul vieții, prin virilitatea ei. Când fiica reieșită din această căsătorie ajunge la vârsta măritişului și se căsătorește, la rândul ei, mirele acesteia intenționează să scoată „scorpia” din ea, ca să nu devină impotent psihic și volitiv asemenea socrului său. Tânărul cuplu primește cadou de nuntă de la tatăl fetei doi ogari și un cal pe care mirele îi va ucide sub diferite pretexte, pentru a o șoca și traumatiza pe mireasa lui. Nu în ultimul rând, mirele va maltrata intenționat un servitor neascultător, tot ca pildă pentru mireasa sa. În cele din urmă, își va maltrata și mireasa, târând-o inconștientă în camera

nuptială, unde, se presupune, aceasta va fi de fapt violată. Dar mirele intenționează să scoată „scorpia“ și din soacra sa, nu doar din mireasă. De aceea, el o va răni ușor cu un cuțit pe soacră, prefăcându-se că scoate din rana acesteia niște testicule (acestea erau reale, atâta doar că aparțineau unui taur care fusese castrat tocmai pentru ca mirele să poate încena scoaterea „scorpiei“ din soacră). Extrăgând presupusele testicule din soacra sa, mirele exclamă către aceasta: „iată de ce erai atât de scorpie și de trufașă!“. Mireasa, care asistă la această scenă violentă, temându-se să nu fie și ea rănită asemenea mamei sale (temându-se prin urmare să nu i se extragă organe din corp, adică presupusele testicule), îi jură în acest moment mirelui său că va face tot ce acesta îi va cere și că va fi o soție ascultătoare. Aducând povestea din secolul al XIII-lea ca argument pentru ideea că *Îmblânzirea scorpiei* de Shakespeare este un text despre demolarea personalității femeii de către bărbat, feministele consideră că numele scorpiei din piesă este intenționat ales să fie Katharine, Kate (numită chiar *wildcat*, la un moment dat), întrucât Catarina este proiectată de către Petruccio a fi un animal sălbatic care trebuie dresat drastic, înfometat, nelăsat să doarmă și torturat psihic. Feministele admit totuși că finalul piesei este ambiguu, nefiind evident dacă femeia-scorpie este dresată într-adevăr (adică are personalitatea strivită complet și dizlocată) sau ea interpretează conștient rolul femeii care acceptă, în cele din urmă, mentalitatea patriarhală și cutumele acesteia (poate chiar cu scopul de a-l manipula pe bărbat, prefăcându-se a fi obedientă). În această logică feministă, tema „îmblânzirii scorpiei“ ar fi legată de un rit special prin intermediul căruia femeia trece din custodia tatălui în cea a soțului, adică de la feciorie la statutul marital, de la un stăpân masculin la altul, dar numai după ce viitorul său partener de viață i-a distrus sinele și identitatea, construindu-i o alta.

Interpretarea feministă asupra acestei piese este defectuoasă din mai multe puncte de vedere. În primul rând, pentru că exclude orice fel de gândire magică; or, aceasta era specifică pentru Evul Mediu, dar și pentru Baroc ori Renaștere. Este vorba de gândirea magică în perceperea sexualității dintre bărbat și femeie. „Îmblânzirea scorpiei“ putea fi, în acest sens, un ritual prin care bărbatul își îmblânzea spaima de *vagina dentata*, de vaginul magic și vrăjitoresc al femeii, vagin care putea primi conotații simbolic-castratoare mai cu seamă în noaptea nunții, când nu doar virginitatea femeii era probată, ci și virilitatea bărbatului. În noaptea nunții era verificată atât puritatea femeii, cât și potența sau impotența bărbatului, iar acestea două erau făcute publice după consumarea actului nuptial. Feministele au uitat, de pildă, să interpreteze prin intermediul temei „îmblânzirii scorpiei“ spaima bărbatului de femeia magică și de capacitatea ei sexuală de a inhiba și castra simbolic. Nu în ultimul rând, piesa lui Shakespeare construiește în final din bărbatul Petruccio și femeia Catarina niște egali și aleși, adică parteneri ai unui cuplu arhetipal. Chiar dacă femeia Catarina a fost inițiată dur prin intermediul relației esență-aparență, câștigul major a fost acela că s-a descoperit pe ea însăși și s-a revelat lumii a fi exact ce era: o femeie înțeleaptă, profundă și, mai ales, o parteneră adecvată în cuplu. Petruccio nu este stăpânul ei, decât stăpânul eventual al inimii ei. Cei doi își sunt unul altuia stăpâni chiar în economia *gender* a piesei.

Desigur, nu pot să exclud întru totul interpretarea feministelor pe textul *Îmblânzirea scorpiei* (chiar dacă aceasta este tendențioasă), dar, sufletește și intelectualicește vorbind, prefer interpretarea mea de mai sus.